

Маъруза:

**ИШЛАБ ЧИҚАРИШ
САНИТАРИЯСИ ВА ГИГИЕНАСИ.
ТЕХНОСФЕРАДА ҲАВО
МУҲИТИНИНГ КЎРСАТКИЧЛАРИ,
УЛАРНИНГ ИНСОН
ФАОЛИЯТИГА ТАЪСИРИ.**

Режа:

1. Ишлаб чиқариш санитарияси ва гигиенаси, мақсади ва вазифалари.
2. Зарарли омиллар ва улардан ҳимояланиш тадбирлари.
3. Техносферада ҳаво муҳитининг кўрсаткичлари.
4. Ҳаво муҳити кўрсаткичларининг инсон организмига таъсири.

Ишлаб чиқариш санитарияси ва гигиенасига тегишли асосий тушунчалар

- **МЕҲНАТ ШАРОИТИ**— меҳнат жараёнида инсон саломатлиги ва ишлаш қобилиятига таъсир қилувчи ишлаб чиқариш муҳити омилларининг мажмуидир.
- **ЗАРАРЛИ ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ОМИЛИ** – бу шундай омилки, маълум бир шарт –шароитда, унинг таъсири натижасида ишловчининг иш қобилияти пасаяди ёки касалланишга олиб келади. (Газ, чанг, буғ, шовқин, титраш ва Ҳ.к.)
- **ИШЛАБ ЧИҚАРИШ САНИТАРИЯСИ** – ишловчиларга зарарли ишлаб чиқариш омилларининг таъсирини камайтириш ёки олдини олишнинг ташкилий тадбирлари ва техник воситалари тизими.

■ **ЗАРАРЛИ МОДДА** – бу шундай моддаки, одам организмига таъсири натижасида у ишлаб чиқариш жароҳатланиши, касбий касалланиш ёки соғлиқда салбий ўзгаришлар келтириб чиқариши мумкин (ишловчининг ўзида ёки унинг авлодларида).

■ **КАСБИЙ КАСАЛЛИК** – бу шундай касалликки, у зарарли ишлаб чиқариш омилларининг таъсири натижасида юзага келади. (Хроник бронхит, титраш касаллиги ва Ҳ.к.).

- **ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ОМИЛИНИНГ ЭНГ ЮҚОРИ ЙЎЛ ҚЎЙИЛАДИГАН ДАРАЖАСИ (ЭЮД)** – бу ишлаб чиқариш омилининг шундай даражасики, маълум, аниқ бир вақт давом этувчи ишни бутун иш стажи давомида бажарганда ҳам, унинг таъсири натижасида жароҳатланиш, касалланиш ёки соғлиқда ўзгариш иш жараёнида, ёки ҳозирги ва кейинги авлодлар ҳаётида кузатилмайди.
- **ИШ ЗОНАСИ ҲАВОСИ ТАРКИБИДАГИ ЗАРАРЛИ МОДДАЛАРНИНГ ЭНГ ЮҚОРИ ЙЎЛ ҚЎЙИЛАДИГАН КОНЦЕНТРАЦИЯСИ (ЭЮК)** — булар шундай концентрацияларки, уларнинг таъсири натижаси, кунига **8 соат**, ҳафтасига **40 соатдан** бутун иш стажи давомида ишлаганда ҳам иш жараёнида, ёки ҳозирги ва кейинги авлодлар соғлигида замонавий услублар билан аниқлаб бўладиган ўзгаришлар келтириб чиқармайди.

Зарарли омиллардан ҳимояланиш тадбирлари

- Меҳнат шароитини яхшилаш, жароҳатланишлар ва касб касалланишларини камайтиришнинг турли йўллари ва чора-тадбирларини қуйидагича гуруҳлаш мумкин:
- ҳуқуқий-меъёрий;
- ташкилий;
- техник;
- тиббий-олдини олиш;
- иқтисодий.
- Лекин бу бўлиниш шартлидир, чунки ишлаб чиқаришда амалга ошириладиган баъзи чора-тадбирлар у ёки бу гуруҳга ҳам тегишли бўлиши мумкин.

Ҳуқуқий-меъёрий чора-тадбирлар

- ишловчиларнинг меҳнат муҳофазаси бўйича ҳуқуқ ва мажбуриятларини, уларнинг ишлаш ва дам олиш тартибини;
- ишлаб чиқариш хоналари ва иш ўринлари ҳавоси таркибидаги зарарли моддаларга чегаравий санитар меъёрларни;
- иш ўринларидаги турли нурланишларга чегаравий санитар меъёрларни;
- аёллар, ёшлар ва ногиронларнинг меҳнатини муҳофаза қилишни; жароҳат олганларга ёки соғлиғининг бошқа хил зарарланишига дучор бўлганларга кўрилган зарарни қоплашни, уларнинг пенсия таъминотини;
- зарарли меҳнат шароитида ишловчиларга турли энгилликлар, кафолатлар ва қопламалар беришни;
- ишловчиларни шахсий ҳимоя воситалари билан таъминлашни ва бошқаларни.

Ташкилий чора-тадбирлар :

- ишлаб чиқариш корхоналарида меҳнат муҳофазасини бошқариш тизимини жорий қилиш;
- ишловчиларни ўз вақтида ўқитиш, касбий танлов ўтказиш, билимини текшириш, турли йўриқномалардан ўтказиб туриш;
- меҳнат муҳофазаси кабинетларини ва бурчакларини ташкил қилиш;
- ишлаб чиқаришдаги ҳамма иш ўринларида меҳнат муҳофазаси қоида ва талабларига амал қилиш устидан уч босқичли назорат тизимини ташкил қилиш;
- жароҳатланишлар ва касб касалланишларини бартараф қилган ёки салмоқли даражада камайтиришга эришган корхона, бўлим, жамоанинг илғор тажрибасини ташвиқот ва татбиқ қилиш;

- ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни ва ишловчилар соғлиғининг бошқа хил зарарланишини тешириш ва ҳисобга олишни ташкил қилиш;
- ишлаб чиқариш хоналарида ва иш ўринларида зарарли ва хавфли ишлаб чиқариш омиллари концентрациялари ва даражалари устидан назоратни ташкил қилиш;
- иш ўринларида меҳнат шароити бўйича аттестация ва паспортизация ўтказиш;
- иш ўринларида меҳнат шароитини яхшилаш бўйича бошқа турли тадбирлар ишлаб чиқиш ва бошқа.

Техник чора-тадбирлар :

- монотон, зарарли ва оғир ишлаб чиқариш жараёнларини механизациялаштириш, автоматлаштирилиш ва роботлаштириш;
- машина ва механизмларни, ускуна ва жиҳозларни масофадан туриб бошқаришни жорий қилиш;
- хавфсиз техника ва технологияларни ишлаб чиқиш ва амалга татбиқ қилиш;
- машина ва механизмларни, қурилмаларни, ускуналарни хавфсизликни таъминлашнинг инженер-техник (тўсиқ, блокировка, сақловчи, сигнал, тормоз ва бошқа) воситалари билан хавфсизликни таъминлаш нуқтаи назаридан келиб чиққан ҳолда таъминлаш;

- зарарли ишлаб чиқариш омилларини герметизациялаш ва изоляциялаш билан бартараф этиш;
- ҳаво муҳити тозалигини, иш ўрни ҳудудида зарарли омиллар ҳосил бўлиши ва тарқалишини, ишлаб чиқаришда талаб қилинадиган ёритилганликни таъминлашни, шовқин ва титраш даражаларини камайтиришни, зарарли нурланишлардан ҳимояланишни;
- зарарли шароитда ишловчи бошқарувчилар учун изоляцияланган кабиналар яратишнинг техник ечимларини;
- турли шахсий ва гуруҳий ҳимоя воситаларини лойиҳалашни, ишлаб чиқишни, уларни амалга татбиқ қилишни ва бошқаларни.

Тиббий-олдини олиш тадбирлари

- ишга тушишдан олдин ва иш вақтида даврий равишда тиббий кўриклардан ўтишни (ишдан олдинги ва иш вақтида юзага келиши мумкин бўлган касалланишларни аниқлаш ва олдини олиш мақсадида);
- ўта зарарли меҳнат шароитида ишловчиларни даволаш-олдини олиш озик-овқати, витамин дори-дармонлари, сут, газли ва тузли сув билан таъминлашни;
- ишлаб чиқариш гимнастикаси билан шуғулланишни;
- олдини олиш ингаляция (намли, туз-ишқорли, мойли, кислородли ва бошқа) курсларини, нафас олиш гимнастикасини;
- ультрабинафша ва бактерияларга қарши нурланишни;
- умумий, нина-баргли (хвойли), тузли-хвойли ва бошқа турдаги ванна қабул қилишни, массаж олишни ва бошқа.

Иқтисодий чора-тадбирлар

- ишчиларга ўз вақтида маошларини тўлаб туришни таъминлаш;
- меҳнат муҳофазаси қоида ва талабларини камчиликсиз бажарадиган жамоаларни ва алоҳида тартибли ишчиларни моддий ва маънавий рағбатлантириш;
- меҳнатни муҳофаза қилишга ажратилган маблағ ва воситаларни мақбул равишда тақсимлаш, уларни мақсадли сарфлаш устидан қаттиқ ва узлуксиз назорат ўрнатиш;
- меҳнат муҳофазаси ва техника хавфсизлиги қоида ва талабларини бузган маъмурият ходимларига жарималар солиш;
- корхонага бахтсиз ҳодисалар натижасида етказилган моддий зарарни қоплаш ва бошқа.

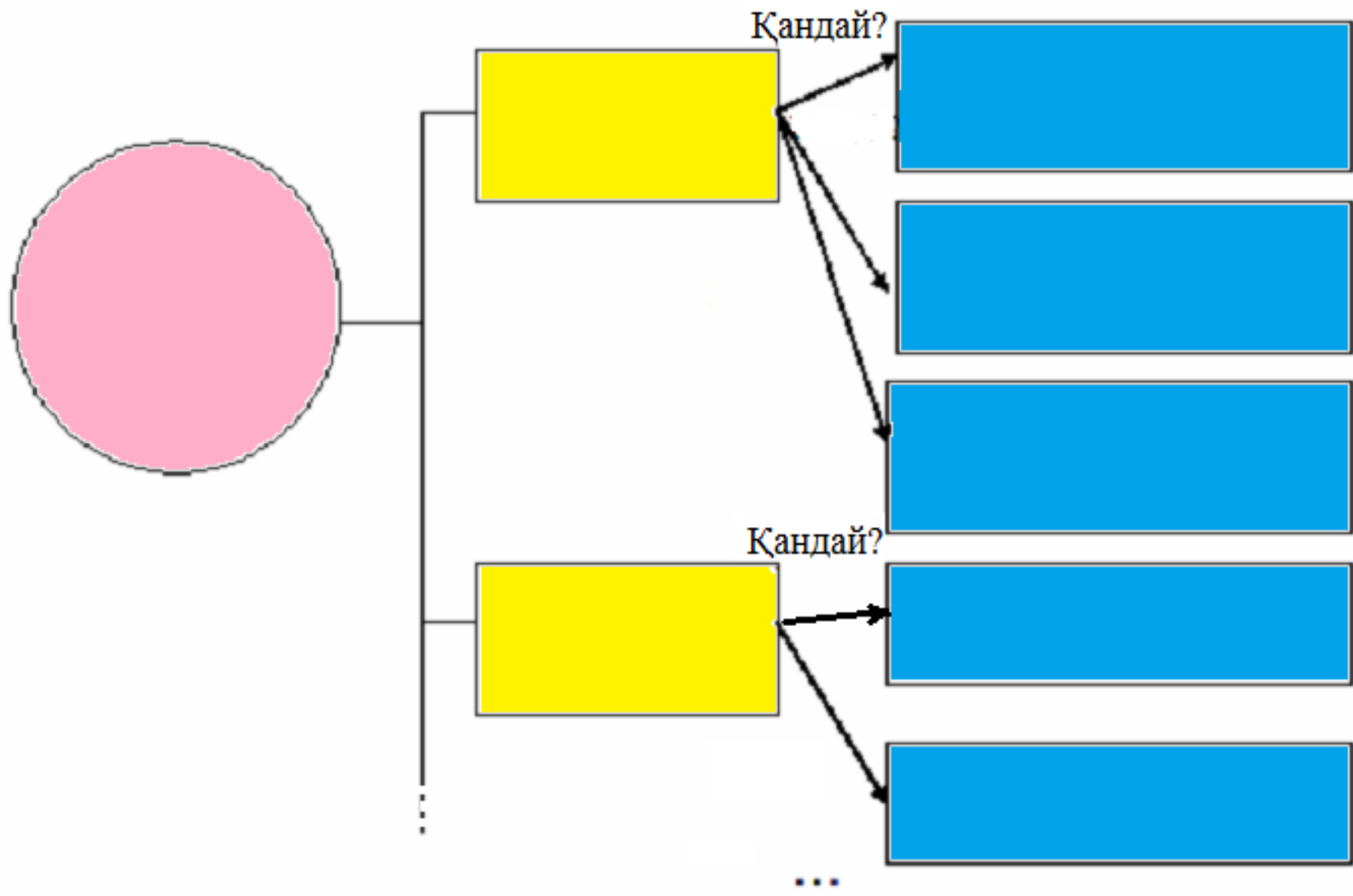

2-қисм. Техносферада ҳаво муҳитининг кўрсаткичлари

- Ҳаво муҳити („метеорологик“ шароитлар) кўрсаткичлари тушунчасига инсон организмида **иссиқлик алмашинуви** жараёнига таъсир қилувчи физик омиллари киради.
- Булар қуйидагилардир: **атмосфера босими, ҳаво температураси (ҳарорати), ҳавонинг ҳаракат тезлиги, нисбий намлик ва иссиқлик нурланишидир.**
- Агарда юқоридаги омиллар бирор бир чегараланган жойга (шаҳар, район, объект, хона, трактор ёки бошқа машина кабинаси ва Ҳ.к.) нисбатан ўрганилса улар „**микроклим**“ кўрсаткичлари деб аталади.

- Микроклим кўрсаткичлари таъсири остида одам организмида юзага келадиган организмнинг жадал исиши ёки совуб кетиши унда ҳар хил касалланишлар келтириб чиқаради, иш сифати ва унумдорлигини пасайтиради, фалокат ва жароҳатланишлар юз беришига сабабчи бўлиши мумкин.
- Шунинг учун ишлаб чиқаришда қулай микроклим кўрсаткичларини ҳосил қилиш меҳнат муҳофазаси ва техника хавфсизлигини таъминлашининг асосий масаласидир.

Ишлаб чиқариш хонасида қулай микроқлим кўрсаткичларини юзага келтиришнинг «Қандай?» иерархик диаграммасини тўзинг

Назорат саволлари

1. Микроиклим кўрсаткичлари қандай катталиклар билан характерланади?
2. Терморегуляция жараёни нима ва унинг қанақа турлари мавжуд?
3. Инсон танасидан атрофга иссиқлик узатишнинг қанақа турлари бор?
4. Микроиклим кўрсаткичларини меъёрлашда иш оғирлиги қанақа аҳамиятга эга?
5. Микроиклим кўрсаткичлари қанақа меъёрланади?
6. Ҳаво босими қандай асбоблар билан ўлчанади?
7. Ҳаво температураси қандай асбоблар ва услубда ўлчанади?
8. Ҳаво ҳаракат тезлиги қандай асбоблар билан ўлчанади?
9. Ҳавонинг абсолют, максимал ва нисбий намликлари нима?
10. Нисбий намлик қанақа усуллар ва асбоблар билан аниқланади?

Эътиборингиз учун раҳмат!